

Dominika Byczkowska-Owczarek
Uniwersytet Łódzki

Recenzja książki

Jakub Niedbalski (2013) *Odkrywanie CAQDAS. Wybrane bezpłatne programy komputerowe wspomagające analizę danych jakościowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Dominika Byczkowska-Owczarek, dr adiunkt w Katedrze Socjologii Organizacji Zarządzania UŁ. Autorka książki *Ciało w tańcu. Analiza socjologiczna*, współredaktorka numerów tematycznych „Przeglądu Socjologii Jakościowej” *Ciało w przestrzeni społecznej* (wraz z dr Anną Kacperczyk). Do głównych obszarów jej zainteresowań należą: metodologia teorii ugruntowanej, socjologia jakościowa, społeczne konstruowanie cielesności, socjalizacja wtórna w grupach zawodowych i hobbystycznych. Autorka wielu publikacji dotyczących społecznego konstruowania cielesności, socjologii tańca, zagadnień metodologicznych badania cielesności w naukach społecznych publikowanych m.in. w „Studiach Socjologicznych”, „Qualitative Sociology Review”, „Przeglądzie Socjologii Jakościowej”, a także polsko- i anglojęzycznych książkach.

Adres kontaktowy:

Katedra Socjologii Organizacji i Zarządzania
Instytut Socjologii Uniwersytetu Łódzkiego
ul. Rewolucji 1905 r. 41, 90-214 Łódź
e-mail: dominika.byczkowska@wp.pl

Lekturę książki Jakuba Niedbalskiego od początku traktowałam trochę jak przewodnik turystyczny, przygodę z CAQDAS, wycieczkę w nieznanym mi terenie badawczym. Jako osoba niemająca wcześniej praktyki w stosowaniu oprogramowania z rodziny CAQDAS, byłam ciekawa, czego mogę się spodziewać po proponowanych przez autora narzędziach wspierających analizę danych. Podobnie jak ktoś, kto nigdy nie był w danym miejscu, sięgnęłam po ten przewodnik po pierwsze po to, aby zdecydować, czy w ogóle chcę się tam wybrać, czy obszar ten ma mi coś do zaoferowania, po drugie po to, aby znaleźć informacje o tym, co warto zobaczyć, odwiedzić, poznać. Chciałam także uzyskać praktyczne informacje o użytkowaniu programów, tak jak wyjeżdżając za granicę, poszukujemy informacji o walucie, biletach komunikacji miejskiej czy o tym, jakich restauracji w konkretnym mieście unikać.

Na początku tak właśnie czytałam książkę Jakuba Niedbalskiego. Zaczęłam od wstępu, gdzie autor określa jasno cel wydania książki, to, do kogo jest

ona kierowana i wymienia powody, dla których zdecydował się na wybór sześciu opisanych w niej programów; podobnie jak autorzy przewodników turystycznych kierują swą publikację do konkretnych osób i wybierają w tym celu określone miejsca warte zaprezentowania.

Następnie przeczytałam wstęp każdego z rozdziałów opowiadających o poszczególnych programach z rodziny CAQDAS, chcąc wybrać najbardziej użyteczny w przypadku moich badań¹. Od razu odrzuciłam niektóre z proponowanych programów, wiedząc, że ich funkcje nie są mi potrzebne.

Potem przeczytałam zakończenie, w którym autor prezentuje alternatywne, pełnopłatne programy, z których możemy korzystać, jeśli potrzebujemy bardzo zaawansowanych funkcji analitycznych.

W kolejnych rozdziałach książki Jakub Niedbalski przeprowadza czytelnika przez wiele funkcji prezentowanych programów, pokazuje, że korzystanie z CAQDAS jest tak samo łatwe i bezproblemowe jak korzystanie z MS Word czy Firefoxa. To, co zdecydowanie ułatwia lekturę, to fakt, że autorowi udało się uniknąć stosowania żargonu informatycznego w takim stopniu jak było to możliwe, aby nie zubażać opisów funkcjonalności poszczególnych programów.

Wartościowe jest także umieszczanie po każdym rozdziale podstawowych informacji w ramce.

¹ Prowadzę badania nad społecznym konstruowaniem cielesności, wykorzystując jakościową analizę danych (wywiadów w wersji audio i raportów z obserwacji, a także raportów autoetnograficznych).

Znaleźć tam można na przykład informacje o tym, z jakiej strony należy pobrać plik, jaki jest jego rozmiar, do jakich systemów operacyjnych jest on dostosowany. Szczególnie pierwsza z tych informacji jest przydatna, ponieważ wpisując nazwy programów w wyszukiwarce, otrzymujemy wiele wyników, a nie możemy mieć pewności, która ze stron jest oficjalna i na przykład nie spowoduje zarażenia komputera wirusem.

W każdym z rozdziałów czytelnik znajdzie wiele obrazków, zrzutów z ekranu, które krok po kroku poprowadzą do kolejnych funkcji programu. Autor opisuje dokładnie każdą z funkcji, tłumacząc jednocześnie z języka angielskiego znaczenie każdej z części interfejsu. W dalszej części tekstu opiszę dokładniej, jak przebiegała obsługa niektórych programów opisanych w książce.

Ponieważ większość moich danych miała formę audio (były to głównie nagrania wywiadów), moją podróż po świecie CAQDAS rozpoczęłam od zainstalowania programu *Transcriber AG* w wersji wyższej (2.0.0-b1) niż podana w książce (2.0.0). Warto wspomnieć, że wszystkich programów używałam na komputerze Dell Inspiron Premium z 64-bitowym systemem operacyjnym Windows 7. Niestety, na początku pojawił się problem wynikający najprawdopodobniej z faktu, że program nie jest dostosowany do oprogramowania Windows 7. Wbrew temu, co napisane jest w książce, nie pojawiło się u mnie okno umożliwiające konwersję pliku audio na plik obsługiwany przez *Transcriber AG*.

Zdecydowałam wówczas o ściągnięciu i zainstalowaniu programu *Audacity*, także zaprezentowanego

w książce. Wpisałam w wyszukiwarke nazwę programu. Udało mi się znaleźć jedynie jego najnowszą wersję – 2.0.5, czyli wyższą od opisywanej w książce (2.0.1). Autor pokazuje kilka ciekawych sposobów na wykorzystanie tego oprogramowania. Sposób tworzenia nowego projektu, nadawania etykiet fragmentom tekstu (które można wykorzystać do kodowania wstępnego), a także funkcje programu wykorzystywane do transkrypcji wywiadów, wszystko to jest przedstawione w tekście, a jednocześnie są to podstawowe funkcje, które mogą pomóc w pracy z plikami audio.

Moja praca z programem *Audacity* polegała głównie na nadawaniu etykiet, wstępnych kodów fragmentom nagrania. I tutaj rzeczywiście przewodnikowe podejście autora okazało się bardzo przydatne. Nawet starając się samodzielnie i intuicyjnie obsłużyć program, zagłębiałam do książki, gdzie opisanych jest wiele ułatwień, pojawiają się informacje o różnych możliwościach wykorzystania funkcji programu.

Kolejny wykorzystany przeze mnie program to *Open Code*. Zgodnie ze wskazówkami autora, ściągnęłam go ze strony *Department of Public Health and Clinical Medicine*. Bieżąca wersja oprogramowania to 4.01, czyli jest o kilka wersji wyższa od opisywanej w książce wersji 3.6. Różnice w używaniu go są jednak niewielkie, a wskazówki podane przez autora są jak najbardziej pomocne. Program pozwala na wykorzystanie bardzo wielu funkcji, zdecydowanie ułatwia pracę. Stosowana przeze mnie wersja programu i ta opisana przez Jakuba Niedbalskiego nieco się od siebie różniły. W książce opisana jest funkcja *Manage Catego-*

ries, która w nowszej wersji nazwana jest *Manage Synthesis* (1 i 2), a jej podfunkcje też zmieniają nazwę z *category* na *synthesis*. Różnica ta nie stanowi jednak problemu, ponieważ zrzuty z ekranu umieszczone w tekście (oprócz zmiany w nazwie) pokazują te same funkcje, układ i są tu bardzo pomocne.

Kolejnym z testowanych przeze mnie programów był *Weft QDA*, program do analizy danych tekstowych umożliwiający między innymi kodowanie i pisanie not teoretycznych (*memo*). I w tym rozdziale Jakub Niedbalski kieruje czytelnika i przedstawia mu dokładnie sposoby pracy z programem, jego możliwości i poszczególne funkcje. Na końcu rozdziału wskazuje jednak dosyć ważną wadę tego oprogramowania – jest to program stworzony w 2006 roku, modyfikowany do 2009, w związku z czym może on działać niestabilnie, na przykład nie zapisywać danych.

Następnym z wypróbowanych przeze mnie programów był *CmapTools* (wersja Winx64CmapTools_v5.05.01_11-01-12, czyli nieco starsza od tej opisywanej w książce). Skorzystałam z podanego w książce linku, zainstalowałam program i rozpoczęłam używanie kolejnych jego funkcji krok po kroku, tak jak wskazywał autor. Program okazał się w znaczny sposób ułatwiać zarówno analizę danych (w szczególności relacji pomiędzy kategoriami analitycznymi), jak i ich prezentację. Rozdział prezentujący to oprogramowanie jest obszerny i, podobnie jak w przypadku innych programów, opisuje wszystkie jego funkcje. Użytkownik może wybrać sobie te, które będą mu potrzebne podczas pracy z danymi.

Podsumowując moje pierwsze doświadczenia z oprogramowaniem CAQDAS, mogę śmiało stwierdzić, że książka Jakuba Niedbalskiego może być bardzo przydatna osobom prowadzącym przedmioty związane z komputerową analizą danych na socjologii, etnologii, pedagogice, historii i kierunkach pokrewnych. Stanowi ona bowiem praktyczny przegląd dostępnych bezpłatnie programów, które można (bez konieczności wykupowania licencji, uzyskiwania zgody władz uczelni) wykorzystać z korzyścią dla studentów. Na podstawie samej książki, nawet bez dostępu do komputera, można wybrać, jaki rodzaj programu byłby przydatny w pracy nad konkretnym projektem badawczym ze studentami, jaki byłby dostępny na przykład z uwagi na język obsługi czy wymagania sprzętowe. Jest to zdecydowana zaleta tej publikacji.

Co ciekawe, podczas pisania tej recenzji i testowania opisanych w niej programów zauważyłam kilkakrotnie, że zaczynam recenzować wykorzystywane oprogramowanie, a nie książkę. Jest to moim zdaniem dowód na to, że książka jest w pewnym sensie neutralna – szczegółowo prezentuje funkcje, ich przydatność, wady i zalety poszczególnych programów, ale autor nie narzuca nam swojej wizji prowadzenia badań, metodologii, nie zachęca ani nie zniechęca do któregoś z nich. Jest naszym przewodnikiem, pokazując, jakie są możliwości i konsekwencje używania każdego z zaprezentowanych programów, co także należy do niewątpliwych zalet publikacji.

Niestety, tak jak w przypadku innych książek dotyczących oprogramowania, i tutaj nie uda-

ło się pokonać jednego z ich ograniczeń. Pisanie książki, następnie proces wydawniczy trwają na tyle długo, że w tym czasie programy mają już swoje wyższe wersje. Tak jak w przypadku mojego komputera, oprogramowanie systemowe nie współpracuje z niższymi wersjami stworzonymi kilka lat wcześniej. Nie jest to zarzut wobec autora książki, który dokładnie opisał kwestie techniczne, wyłuszczaając za każdym razem, jakiej wersji programu używa, lecz uwaga ogólna odnosząca się do większości publikacji informatycznych. Należy jednak wspomnieć, że kilka z programów opisanych przez Jakuba Niedbalskiego jest sukcesywnie rozwijanych, ma swoje nowsze wersje z niewielkimi zmianami, zatem i tutaj publikacja będzie przydatna.

Powracając do analogii przewodnika turystycznego, mogę stwierdzić, że dobrze napisany przewodnik ma niekoniecznie zawsze opisywać, jakie dokładnie restauracje, muzea czy galerie mają godziny otwarcia. Jego zadaniem jest pokazanie atrakcyjności miejsca, zachęcenie do odwiedzenia go i wskazanie, w jaki sposób poruszać się po nim, jakie są jego mocne punkty, główne atrakcje. I to z pewnością udało się autorowi. Mnie, osobę sceptycznie nastawioną do wszelkich nowinek technologicznych, ceniącą papier, ołówek i książkę zamiast e-booka, Jakub Niedbalski przekonał, że praca z oprogramowaniem CAQDAS jest nie tylko łatwa, ale może być przyjemna i bardziej efektywna, wprowadza porządek w analizie danych, ułatwia wiele żmudnych zadań.

Podsumowując, oceniam książkę Jakuba Niedbalskiego jako bardzo dobrze przygotowaną,

praktyczny przewodnik po oprogramowaniu CAQDAS. W przypadku moich badań książka jak najbardziej spełniła swoją rolę – pozwoliła mi zapoznać się z dostępnym darmowym oprogramowaniem CAQDAS, znalazłam w niej szczegółowe instrukcje dotyczące tego, jak korzystać z programów i na podstawie tej wiedzy wybrałam te,

na których najwygodniej mi się pracuje. Książkę mogę polecić badaczom społecznym, którzy chcieliby poznać szeroki wachlarz oprogramowania ułatwiającego pracę analityczną, który prezentuje wiele różnorodnych programów w bardzo szczegółowy i praktyczny sposób, a także dydaktykom jako podręcznik do pracy ze studentami.

Cytowanie

Byczkowska-Owczarek Dominika (2014) *Recenzja książki: Jakub Niedbalski (2013) Odkrywanie CAQDAS. Wybrane bezpłatne programy komputerowe wspomagające analizę danych jakościowych*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 10, nr 4, s. 124–128 [dostęp dzień, miesiąc, rok]. Dostępny w Internecie: <www.przegladsocjologiijakosciowej.org>.